

A felsőoktatási továbbtanulást befolyásoló tényezők

Józsa Gabriella

DE HTDI Neveléstudományi program

Elméleti háttér

Közudott tény hazánkban, hogy a közoktatás szelektivitása miatt a felsőfokú továbbtanulás útja az érettségit adó szakközépiskolát végzetek számára nehezebb, korlátozottabb, ami mind a jelentkezésben, mind a felvettek arányában megmutatkozik (Fehérvári, 2008; Józsa, 2020; Szemerszki, 2012a; Veroszta, 2012). A magyar közoktatási rendszerben két időpontban kerül útvalasztás elé a tanuló a továbbtanulását, jövőjét tekintve (Hermann, 2005; Lengyel és Török, 2012). Az egyik az általános iskola utáni választás, majd az érettségi utáni továbbtanulás.

A rendszerváltás után a közoktatásban és felsőoktatásban is meginduló expenziót az iskolázatlanság iránti növekvő társadalmi igény táplálta, aminek a következtében felerősödött a társadalom polarizációja, a szelekció. Mindez az oktatáson belüli minőségi és strukturális egyenlőtlenségekhez vezetett, így a különböző típusú középiskolák más-más továbbtanulási utakat kínálnak a diákoknak (Imre és Györgyi, 2006; Lannert, 2009). Míg a gimnázium a diploma felé vezet, addig a szakmunkásképzés választása a szakképzettség megszerzésének egyik leggyorsabb és legegyszerűbb útja. Bár a szakközépiskola esélyt kínál a felsőoktatásba történő továbbtanulásra, mégis jóval kevesebben jelentkeznek és nyernek felvételt oda a gimnazistához képest (Fehérvári, 2008; Gábor és Szemerszki, 2006; Józsa, 2020; Lannert, 2003; Liskó, 2003; Szemerszki, 2012, 2014; Veroszta, 2012). Ennek magyarázatoként jellemzően az alacsonyabb szocioökonómiai státuszt szokták megnevezni (Bornstein, 2015; Pusztai, 2011).

Vizsgálat célja

Vizsgálatunk célja egyrészt, hogy feltárjuk a szakképzésben érettségiző tanulók affektív, kognitív tényezőinek és családi hátterének jellemzőit a gimnáziumban érettségizőkkel és az érettségi utáni technikumban tanuló diákokkal összehasonlítva. Másrészt hogy megvizsgáljuk, milyen tényezők vannak hatással leginkább a felsőoktatási továbbtanulási döntésben.

Minta és módszerek

Az adatgyűjtéshez kényelmi mintavételi technikát választottunk (Gliner, Morgan & Leech, 2017). Ez alapján öt szakképzési centrum iskoláit, egy katolikus ÁMK-t és a Református Pedagógiai Intézet segítségével a szakképzéssel foglalkozó református középiskolákat kerestük fel, hogy vegyenek részt a kutatás megvalósításában. A gimnáziumi tanulók esetében minden Klebelsberg Intézményfenntartónak küldünk megkereső levelet, ennek ellenére csekély számú válasz érkezett vissza. A KLIK-ek mellett szintén kértük a Református Pedagógiai Intézet közreműködését. A vizsgálatot lebonyolító kollégáknak részletes útmutatót készítettünk. A kitöltés online történt, a válaszadás önkéntes és anonim volt. Adattisztítás után 1998 fő maradt a mintában, melynek iskolatípusonkénti megoszlását az alábbi táblázat mutatja.

Iskolatípus	Szakközépiskola	Gimnázium
Evfolyam	12. évfolyam	13. évfolyam
n	1184	668
		146

Az Oktatási Hivatalnak köszönhetően megkaptuk a 2019-es Országos kompetenciamérésben 10. évfolyamon tanuló szakgimnazisták szülők iskolai végzettségének megoszlását.

	kevesebb b, mint 8 o.	8 osztály	szakiskola/ szakmunkás képző	érettségi	főiskola/ egyetem	χ^2
OH adat	0,5	8,3	47,4	30	13,8	6,052
Minta	0,8	8,9	45,7	32,	12,5	(0,195)
Anyák iskolai végzettsége						
OH adat	0,4	9,4	31	39,7	19,5	7,994
Minta	0,6	7,3	31,2	41,8	19	(0,094)

A 12. évfolyamos szakközépiskolás populáció és a mintába került szakközépiskolás diákok szüleinek iskolai végzettségének megoszlása statisztikailag nem tér el egymástól. Ez azt jelenti, hogy vizsgálatunk a szülők iskolázottságának tekintetében reprezentatív.

Mérőeszköz

- Általános kérdések, pl. lakóhely, kor, nem, továbbá családi háttér és társas kapcsolatok (Pusztai, 2005; CHERD IESA, 2020).
- Továbbtanulási szándék és lemorzsolódási rizikótényezők. Affektív tényező: 27 állítás, ötfokú Likert-skála; (Nagy és D. Molnár, 2017; Ryan és Deci, 2020).
- Kognitív tényezők: ADEXI (*Adult Executive Functioning Inventory*; Holst & Thorell, 2018; Józsa és Józsa, 2020) skála, továbbá jegyek, a bukás, évismétlés, magánórára való járás és okai.

Mérőeszköz pszichometriája

Továbbtanulási szándék KMO=0,929-0,948

Skálák	12. szakközépiskola	13. szakközépiskola	teljes minta
Továbbtan. motiv.	0,897	0,905	0,902
Tanulmányi ok	0,885	0,881	0,880
Külső ok	0,769	0,705	0,778

ADEXI KMO: 0,925-0,931

Skálák	12. szakközépiskola	13. szakközépiskola	teljes minta
Munkamemória	0,911	0,905	0,905
Gátlás	0,684	0,672	0,684
Teljes skála	0,896	0,894	0,893

Eredmények és értelmezés

- Szülők iskolai végzettsége
gimnazista > 12. szk. > 13. szk
- apa, anya
anya
- Állandó lakhely: város
- A 12.-es szakközépiskolás tanulók 50%-a bejáró, 37%-uk helybéli és csak 10%-uk lakik kollégiumban a tanév során. A gimnazistáknál éppen fordított a helyzet: többségben vannak a helyiek (53%) és 31%-uk bejáró. A 13.-osok közel 60%-a bejáró, ami szignifikánsan több mint a 12.-es szakközépiskolás tanulónál. Szignifikáns összefüggés van a szülők iskolai végzettsége és az év közbeni lakóhely között ($\chi^2_{\text{anya}}=53,880$, $p=0,001$; $\chi^2_{\text{apa}}=63,799$, $p=0,001$): az érettségivel nem rendelkező apák és anyák gyermekei nagyobb arányban bejáróok, míg a diplomával rendelkező anyák és érettségivel vagy diplomával rendelkező apák gyermekei inkább helybeliek.
- Nincs szignifikáns különbség a testvérek számában, a családstruktúrában és az objektív anyagiak megítélésében.

Affektív tényezők

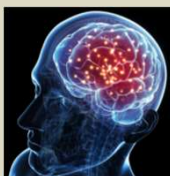

- Továbbtanulási szándék: 12.-es szakközépiskolások 58%-a, gimnazisták 79%-a és a 13.-osok 44%-a akar továbbtanulni.
- Átlag feletti a 12.-es szakközépiskolások továbbtanulási motivációja, ami gyengébb, mint a gimnazistáké, de erősebb a 13.-osokénál. Az önhátráltatás átlaga a gimnazistáknál a legalacsonyabb.

Skálák	12. szakközépiskola	13. szakközépiskola	gimnázium	F (p)
Továbbtanulási motiváció	2,934(0,924)	2,771(0,921)	3,306(0,932)	21,470 (0,001)
Önhátráltatás tanulmányi ok	2,325(1,067)	2,410(1,004)	1,815(1,063)	18,851 (0,001)
Önhátráltatás külső ok	2,546(0,789)	2,660(0,731)	2,197(0,820)	21,806 (0,001)

ANOVA Tukey's b próba szerint a továbbtanulási motívumokban mindhárom részminta szignifikánsan eltér egymástól. Más képet mutat az önhátráltatás két tényezője, ott ugyanis a szakközépiskola 12. és 13. évfolyama között nincs különbség, ám tőlük szignifikánsan eltér a gimnazista részminta.

Kognitív tényezők

- Jegyek átlaga: A 12.-es szakközépiskolások=3,576 (SD=0,819), a 13.-osok=3,558 (SD=0,783), a gimnazisták=3,811 (SD=1,045). A két szakközépiskolás részminta tanulmányi átlaga nem tér el szignifikánsan ($t=0,446$, $p=0,656$) egymástól, azonban a 12.-es szakközépiskolások tanulmányi átlaga szignifikánsan alacsonyabb ($t=-3,146$, $p=0,002$) a gimnazista tanulókénál.
- Magántanárhoz járás: gimnázium (40%) = 12.szk. (34%) > 13.szk. (19%)
- Oka: továbbtanulás, bukás elkerülése, nyelvvizsga bukás elkerülése: 12.szk. > 13.szk. ($\chi^2=24,595$, $p=0,001$)
gimnázium < 12.szk. ($\chi^2=10,161$, $p=0,006$)
- Végrehajtó funkció = nincs különbség
- Bukás, évismétlés: nincs különbség

Továbbtanulási szándékot befolyásoló tényezők:

Binomiális logisztikus regresszió: A Wald-féle statisztika szerint mindhárom részmintára szignifikáns a modell ($\chi^2_{12}=10,974$, $p=0,001$; $\chi^2_{13}=10,974$, $p=0,001$; $\chi^2_{13}=10,974$, $p=0,001$).

	12. szakközépiskola				13. szakközépiskola				gimnázium				
Nagelkerke $R^2=47\%$	β	Wald	p	Exp(β)	β	Wald	p	Exp(β)	β	Wald	p	Exp(β)	
Nagelkerke $R^2=52,9\%$	Tov. motiv	1,200	133,741	0,001	3,319	1,277	79,021	0,001	3,584	2,342	15,568	0,001	1,401
Nagelkerke $R^2=73,4\%$	Tanul. Ok	-0,376	8,265	0,004	0,686	-0,426	5,584	0,018	0,653	0,174	0,117	0,732	1,190
	Külső ok	-0,651	19,859	0,001	0,522	-1,044	26,398	0,001	0,352	-0,862	1,627	0,202	0,422
	MM	0,317	7,322	0,007	1,373	0,389	5,311	0,021	1,473	0,012	0,001	0,979	1,013
	GÁT	-0,135	1,941	0,164	0,874	-0,047	0,113	0,737	0,954	-0,221	0,306	0,580	0,801
	Jegyek	0,112	0,841	0,359	1,119	0,109	0,403	0,526	1,116	0,337	0,586	0,444	1,401
	Anyai isk.	0,241	5,443	0,020	1,273	0,447	9,498	0,002	1,564	1,186	5,122	0,042	3,275
	Apa isk.	0,090	0,677	0,441	1,094	0,275	3,357	0,067	1,317	1,146	5,772	0,016	3,144
	Anyagi	0,517	0,803	0,370	1,677	-0,451	0,369	0,544	0,637	-4,844	3,187	0,074	0,008